

Kemal Tahir Romanlarında Türk Modernleşmesini Okumak: Bir Sınıflama Önerisi

Mehmet Güven Avcı ¹ , İsmail Coşkun ²

Öz

Kemal Tahir 1955 yılından başlayarak vefat ettiği 1973 yılına kadar hikâyelerini topladığı bir kitap ve on dört roman yayınlamıştır. Ölümünden sonra ise yazarın notları arasında bulunan beş roman eşi ve yakınları yayınlamıştır. Yazarın özellikle kendisi tarafından yayınlanan romanları bir bütünlük içerir. Bu durum romanlara ilişkin sınıflandırmalar yapılmasını beraberinde getirmiş ve yazar üzerine yapılan çalışmalarda romanları ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar geliştirilmiştir. Bu sınıflandırmalar yazarın romanlarını ve romanları aracılığıyla ortaya koyduğu düşünceleri değerlendirmek açısından önemlidir. Yapılan sınıflandırmalar genellikle köy ve kent romanları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir ayırım yazarın romanlarının doğru bir biçimde değerlendirilmesini sınırlandırmaktadır. Yazar üzerine yapılan çalışmalarda giderek yaygın hale gelen ve romanlar arasında kesin sınırlar koyan böyle ayırım, köy romanları olarak nitelendirilen romanlar ile şehir ya da kent romanları olarak nitelendirilen romanların birbirleri ile olan bağını koparmaktadır. Bu çalışma, yazarın romanlarının bütün bir şekilde değerlendirilmesi düşüncesinden hareketle romanları arasında bir ayırmadan çok bütünlük bir okuma önerme amacı taşımaktadır. Böyle bir okuma ile 1890-1945 Türkiye'sinin yazar tarafından birbirleriyle bağlantılı romanlar ile merkezde ve taşrada nasıl resmedildiğini görmek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir • Kemal Tahir Romanları • Türk Modernleşmesi • Köy Romanları • Kent Romanları

Reading Turkish Modernization In Kemal Tahir Novels: A Classification Suggestion

Abstract

Kemal Tahir published one book of stories and 14 novels from 1955 until his death in 1973. After his death, five novels which were found among the author's notes were published by his wife and relatives. The author's novels, especially those published by himself, contain a certain integrity. This situation has led to the classification of the novels, with various classifications have been developed in the studies on the author. These classifications are important in terms of evaluating the author's novels and the thoughts he put forward through his novels. His novels are generally classified as village and urban novels. However, such a distinction limits the correct evaluation of the author's novels. Such a distinction, which has become increasingly widespread in studies on the author and which sets strict boundaries between the novels, breaks the connection between novels characterized as rural novels and novels characterized as urban or city novels. Based on the idea of a holistic evaluation of the author's novels, this study aims to propose a holistic reading rather than a distinction between his novels. With such a reading, it will be possible to see how the Turkey of 1890-1945 is portrayed by the author, both in the urban zones and in the provinces, through interconnected novels.

Keywords: Kemal Tahir, Kemal Tahir Novels, Turkish Modernization, Village Novels, Urban Novels

1 **Sorumlu yazar:** Mehmet Güven Avcı (Doç. Dr.), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Tekirdağ, Türkiye, Eposta: mehmetguvenavci@gmail.com ORCID: 0000-0003-4519-215X

2 İsmail Coşkun, (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye, Eposta: ismailcoskuna@yahoo.com ORCID: 0000-0003-3121-8750

Atıf: Avcı, M. G. & Coşkun, İ. (2022). Kemal Tahir romanlarında Türk modernleşmesini okumak: bir sınıflama önerisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42, 589-612. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0079>

Extended Summary

Kemal Tahir's novelism, whose interest in literature started from the first years of his youth, can be started with the serialization of the "Sağirdere" novel under a pseudonym in 1950. This serial was published in 1955 as the first Kemal Tahir novel. From this date until his death in 1973, he took part in the literary world with 14 published novels. After his death, five more novels, which were found among his notes, were published by his wife and relatives. The author, who first established his relationship with literature through poetry, was a storyteller who eventually changed his focus towards novels. Published in 1941 under a pseudonym, "Göl İnsanları" was published as a book in 1950 and has four stories within it. In 1969, four more stories were added to the third edition. These stories go beyond the classical definition of a story with their fiction and dimensions. These works, which are mostly seen as long stories, are also the precursors of Kemal Tahir's novelism.

Kemal Tahir is one of the most prolific figures in Turkish literature with his successive novels and one of the most influential figures with the intense interest shown in his novels from people of different point of views. This interest, which emerged from his first novels, led the author to communicate with a rich environment, such as the world of thought, academia, and cinema, as well as literature, with a mutual influence eventually emerging.

The first point to be noted with Kemal Tahir's understanding of the novel is that for the author, the novel is a means of thinking, speaking, and discussing. This is an element that strengthens Kemal Tahir's novelism, instead of weakening it. The most important example of this is the language of the novel. The author participated in the debates of his time through his novels, and within this framework, he turned to Turkey's social history and the modernization process, discussing the tension, conflict, and problem areas of this process with the language and technique of the novel.

The first classification of Kemal Tahir's novels is the chapter titled "Kemal Tahir Demir" in the third volume of Tahir Alangu's three-volume work "Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman," first published in 1959. Another early classification is found in Ahmet Kabaklı's "Türk Edebiyatı," first published in 1966. Rauf Mutluay also discusses Kemal Tahir's novels within the framework of a classification in his 1973 study titled "Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)." A book titled "Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir," which was published by his close friend Hulusi Dosdoğru right after the author's death, deals with Kemal Tahir in different aspects. In the chapter titled "Kemal Tahir'in Yapıtları," the concept of "river novel" is introduced and his novels are categorized. Kemal Tahir and his novels are also included in Cevdet Kudret's work titled "Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman." In the chapter, which takes a critical approach to Kemal Tahir's novels, the author's novels are

discussed in a triadic classification. Şükran Kurdakul also makes a classification in the fourth volume of his work “Çağdaş Türk Edebiyatı.” Recent studies on the Turkish novel also include classifications and evaluations of Kemal Tahir’s novels. İnci Enginün’s work titled “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı,” the first edition of which was published in 2001, “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi,” which was prepared in two volumes by Yapı Kredi Publications under the editorship of Murat Yalçın, and Feridun Andaç’s work titled “Romanda ve Öyküde Gerçeklik Arayışları” are examples of recent classifications of Kemal Tahir novels. In these studies, a binary classification is made on the basis of space and character, with a few exceptions.

When these classifications are examined, it is seen that the author’s novels are classified into either village novels and urban novels. However, this classification limits and even prevents an accurate evaluation of the author’s novels. Kemal Tahir’s novels have a holistic structure and should be considered and evaluated as a whole, not separately as village and urban novels.

The classifications made are based on differences in space and character continuity. However, with different locations and characters, the author reveals the tensions, conflicts, and problem areas which were experienced in Turkey’s modernization process and their reflections on different classes and circles of society in a holistic manner. The poverty, disorder, power struggles, cunning, manipulation, and cruelty of individuals, which are at the center of the novels labeled as village novels, gain meaning when read together with the novels labeled as urban. Likewise, the novels listed as urban novels, in which the bureaucrats and intellectuals are at the center and the social, political, and economic changes are handled at the state level, should be read together with the village novels in order to see the social consequences of the changes. In addition, it should not be forgotten that bureaucrats and intellectuals are also included in novels characterized as village novels. Apart from this distinction, another approach that breaks away from the integrity of the author’s novels is the separate evaluation of “Rahmet Yolları Kesti,” “Bozkırdaki Çekirdek,” and “Devlet Ana.” However, both “Rahmet Yolları Kesti” and “Bozkırdaki Çekirdek” are not outside the context that Kemal Tahir presents holistically. “Devlet Ana,” on the other hand, is the result of the author’s turning to the historical accumulation of Anatolian geography in search of a solution to the social disintegration at the center of Kemal Tahir’s novels and the problems it brings about.

A holistic reading should begin with Kemal Tahir’s novels in which civil-military bureaucrats and intellectuals, the actors of the modernization process, are the central characters and the conflicts, tensions, and problem areas experienced in this process are focused on the state level, due to the importance Kemal Tahir attaches to the position and function of the state in Anatolia, unlike in western societies. The opening novel

of such a reading is “Bir Mülkiyet Kalesi.” Although it was published after the author’s death, this novel should be read first because of its contribution to the biography of Kemal Tahir, the period it deals with, and the fact that it precedes his novels “Yorgun Savaşçı,” “Esir Şehrin İnsanları,” and “Esir Şehrin Mahpusu.” Following this novel, a reading of “Yorgun Savaşçı,” “Esir Şehrin İnsanları,” “Esir Şehrin Mahpusu,” “Kurt Kanunu,” “Yol Ayrımı,” and “Bozkırdaki Çekirdek” will show how the author handles the modernization process. The reflection of the change seen in these novels on the countryside can be seen in “Yediçinar Yaylası,” “Köyün Kamburu,” “Büyük Mal,” “Rahmet Yolları Kesti,” “Sağırdere,” “Körduman,” and “Kelleci Memet.” With these 13 novels, Kemal Tahir participated in the debates of his time and revealed the problems he identified with his novelist identity, technique, and language.

“Devlet Ana” is a search for a solution against the social dissolution that the author has revealed in his 13 novels. Therefore, reading it last will make the novel comprehensible. Kemal Tahir sought the solution to the problems in the historical background of Turkish society, with this search resulting in the novel “Devlet Ana.” As with all of Kemal Tahir’s novels, it is necessary to read this work by taking the intellectual debates of the period into account. The author’s novels are a response and contribution to the debates of the period.

Kemal Tahir Romanlarında Türk Modernleşmesini Okumak: Bir Sınıflama Önerisi

Edebiyat ilgisi gençlik döneminin ilk yıllarından itibaren oluşan Kemal Tahir'in romancılığı 1950 yılında "Sağırdere" romanının müstear isimle tefrika edilmesiyle başlar. Bu tefrika 1955 yılında ilk Kemal Tahir romanı olarak basılmıştır. Bu tarihten itibaren 1973 yılında ölümüne kadar yayınladığı on dört roman ile edebiyat dünyasında yer alır. Ölümünden sonra ise eşi ve yakınları tarafından notları arasında yer alan beş romanı daha yayınlanmıştır. Edebiyatla ilişkisini ilk önce şiir ile kuran yazarın, romana yönelmesinden önceki uğrağı hikâyeciliktir. 1941 yılında müstear isimle tefrika edilen Göl İnsanları, içindeki dört hikâyeye ile 1950 yılında kitap olarak basılır. 1969 yılındaki üçüncü baskısına dört hikâyeye daha eklenir. Bu hikâyeler, kurguları ve boyutları ile klasik hikâyeye tanımının dışına çıkmaktadır. Daha çok uzun hikâyeye olarak görülen bu eserler aynı zamanda Kemal Tahir'in romancılığının habercisidir.

1955 yılında yayınlanan "Sağırdere"yi 1956 yılında "Esir Şehrin İnsanları", 1957 yılında ise "Sağırdere"nin devam romanı olan "Körduman" izler. Yazarın 1957 yılında yayınladığı bir diğer roman "Rahmet Yolları Kesti"dir. 1958 yılında "Yediçınar Yaylası" ve 1959 yılında ise bu romanın devamı niteliğini taşıyan "Köyün Kamburu" yayınlanır. Bu tarihten itibaren üç yıl roman yayınlamayan Kemal Tahir 1962 yılında "Esir Şehrin İnsanları" ve "Kelleci Memet"'i yine üç yıl aradan sonra 1965 yılında "Yorgun Savaşçı"yı yayınlar. Geniş bir ilgi uyandıran "Bozkırdaki Çekirdek" ve "Devlet Ana" romanlarının yayın yılı 1967'dir. Bu romanları, 1969 yılında "Kurt Kanunu", 1970 yılında "Büyük Mal" ve 1971 yılında ise, sağlığında yayınlanan son romanı olan, "Yol Ayrımı" izler. Roman yayınlamadığı dönemlerde daha sonra kitap halini alacak romanlarını gazetelerde tefrika eder. Örneğin Yorgun Savaşçı 1961 yılında Vatan Gazetesi'nde, Bozkırdaki Çekirdek 1964 yılın Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilir.

Kemal Tahir arka arkaya yayınladığı romanlarla Türk edebiyatının en üretken, romanlarına farklı çevrelerden gösterilen yoğun ilgi ile de en etkili isimlerin başında gelmektedir. İlk romanlarından itibaren ortaya çıkan bu ilgi yazarın edebiyatın yanı sıra düşünce dünyası, akademi, sinema gibi zengin bir çevre ile iletişim kurmasına yol açmıştır. Romanları dışında konuşmaları, söyleşileri ve yazıları ile düşünsel tartışmalara katılmış, özellikle farklı alandan birçok kişiden oluşan dost meclislerinde yaptığı sohbetler ile karşılıklı bir etkileşim doğurmuştur. İsmet Bozdağ'ın "Kemal Tahir Sohbetleri" (Bozdağ, 1995) yazarın çevresi ile kurduğu ilişkinin mahiyetini göstermektedir. Sencer Divitçioğlu'nun "Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu" (Divitçioğlu, 2010) başlıklı çalışması ise bu ilişkilerin düşünsel anlamda doğurduğu sonuçları göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Yazarın sinema ile ilişkisi de ortaya çıkan karşılıklı etkiden dolayı önemlidir. Kemal Tahir'in Türkiye'nin toplum yapısı ve yakın dönem tarihine ilişkin bütüncü düşünme anlayışı ve tespitleri yazarın senaryo çalışmalarına yansıdığı gibi düşünsel anlamda

da Türk sinemasını etkilemiş ve görüşleri Halit Refiğ, Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Lütfi Akad ve Duygu Sağıroğlu gibi Türk sinemasının önemli isimlerinde karşılık bulmuştur. “Ulusal Sinema” akımının düşünsel temelleri bu ilişkinin sonucudur. Diğer taraftan sinemanın anlatım dili ve yapısı Kemal Tahir romanlarının kurgularını ve akıcılığını etkilemiştir. Bu durum yazar tarafından da dile getirilir: “*Ben, şahsen, sinemadaki derme çatma çalışmalarından çok yararlandım. Bunu, romanlarımın, birçok bölümlerinde görmek mümkündür. Sinemanın kendine özgü anlatım gücüyle romancılar altını çizmek istediklerini kolayca canlandırabilirler*” (Tahir, 1968).

Kemal Tahir, üretkenliği ile olay örgüsü, karakter ve mekân bakımından zengin eserler ortaya çıkarmıştır. Eserlerindeki zenginlik ve devamlılık ilişkisi yazarın romanlarına dönük sınıflamaları da beraberinde getirmektedir. Gerek Türk Edebiyatı ile ilgili çalışmalarda gerekse yazara ilişkin müstakil çalışmalarda romanları farklı biçimlerde sınıflandırılmış, bağlantılar kurulmuş ve bir okuma sırası geliştirilmiştir. Yapılan bu sınıflamalar Kemal Tahir çalışmalarına önemli katkılar sunmakla beraber bazı sınırlılıklar da taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı yapılan sınıflamaları incelemek, bu sınıflamaların önem ve katkılarının yanı sıra sınırlılıklarını ele almak ve yazarın romanlarına yönelik bütünlüklü bir sınıflama ve okuma geliştirmektir.

Kemal Tahir Romanları İçin Yapılmış Sınıflamalar

İlk yayınlanan romanlarından itibaren Kemal Tahir ve romanları geniş bir çevrede ilgi görmüştür. 1959 yılında Dost Dergisi’nin düzenlediği ankette yılın en iyi romancısı seçilmesi, 1967 yılında “Yorgun Savaşçı” ile Yunus Nadi Armağanı’nı, 1968 yılında “Devlet Ana” ile Türk Dil Kurumu Armağanı’nı alması, 1968 yılında Sovyet Yazarlar Birliği’nin daveti ile Sovyetler Birliği’ne gitmesi yazarın ve romanlarının gördüğü ilgiyi göstermesi bakımından önemli örneklerdir. Bu ilgi romanlarına ilişkin değerlendirme ve tartışmaları içeren çalışmaların ortaya çıkmasına da neden olur. Kemal Tahir’in romanları ve roman anlayışı dergi özel sayılarının, soruşturmaların, açık oturumların, kitapların konusunu oluşturur. Yazarın sağlığında başlayan bu yayınlar ölümünden sonra da devam etmiş ve geniş bir Kemal Tahir külliyatı oluşmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı Kemal Tahir romanları üzerine bir sınıflandırmayı da içermektedir.

Kemal Tahir romanlarına yönelik yapılan sınıflamaların ilki Tahir Alangu’nun ilk baskısı 1959 yılında yapılan üç ciltlik “Cumhuriyet’ten Sonra Hikâye ve Roman” adlı çalışmasının üçüncü cildinde bulunan “Kemal Tahir Demir” başlıklı bölümdür. Erken dönemde yapılan bir diğer sınıflama ise Ahmet Kabaklı’nın 1966 yılında ilk baskısı yapılan “Türk Edebiyatı” başlıklı çalışmasında bulunmaktadır. Rauf Mutluay da 1973 tarihli “Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)” başlıklı çalışmasında Kemal Tahir romanlarını bir sınıflama çerçevesinde ele almaktadır. Yazarın vefatından hemen sonra

yakın dostu Hulusi Dosdoğru tarafından yayınlanan “Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir” başlıklı kitap Kemal Tahir’i farklı yönleri ile konu edinmektedir. Kitabın “Kemal Tahir’in Yapıtları” başlıklı bölümünde “nehir roman” kavramı kullanılmakta ve romanları bir sınıflamaya tabi tutulmaktadır. Kemal Tahir ve romanları Cevdet Kudret’in “Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman” başlıklı çalışmasında da yer alır. Yazarın romanlarına eleştirel bir yaklaşım sergilenen bölümde romanlar üçlü bir sınıflamayla ele alınmaktadır. Şükran Kurdakul da “Çağdaş Türk Edebiyatı” çalışmasının dördüncü cildinde bir sınıflama yapmaktadır. Yakın dönemde Türk romanı üzerine yapılan çalışmalarda da Kemal Tahir romanları üzerine sınıflamalar ve değerlendirmeler bulunmaktadır. İnci Enginün’ün ilk baskısı 2001 yılında yapılan “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” başlıklı çalışması, Yapı Kredi Yayınları tarafından Murat Yalçın editörlüğünde iki cilt olarak hazırlanan ve ilk baskısı 2001 yılında yapılan “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi”, Feridun Andaç’ın “Romanda ve Öyküde Gerçeklik Arayışları” başlıklı çalışması son dönemde Kemal Tahir romanlarına yönelik sınıflama yapılan örneklerdir. Bu çalışmalarda birkaç istisna dışında mekân ve karakter temelinde ikili bir sınıflama yapılmaktadır.

Tahir Alangu, çalışmasının yayınlandığı döneme kadar yayınlanmış olan (1955-1962) Kemal Tahir romanlarını temelde köy ve şehir romanları olarak ikili bir sınıflandırma ile ele almaktadır:

Çankırı-Çorum dolaylarını anlatan köylü çevresi romanları, Kurtuluş Savaşını büyük bir roman dairesi halinde anlatmağa yönelen şehir serisinin ilk eseri “Esir Şehrin İnsanları” (1956), Anadolu’nun eski haydutluk töresinin gerçeklerini anlatmak için yazdığı “Rahmet Yolları Kesti” (1957) romanı, büyük şehir ve Anadolu insan gerçeğinin bütününi iki büyük daire halinde kucaklayacak büyük roman serileri ile, onu, günümüzün “Çağ açan” büyük romancısı olarak gördüğümüzü belirtmeliyiz (Alangu, 1964, s. 453).

Alangu, sınıflandırmasında köy romanları için “töre” (Alangu, 1964, s. 466), şehir romanları için ise “Milli Kurtuluş Serisi” (Alangu 1964:485) nitelendirmelerini de kullanmaktadır. Çalışmada köy/töre romanları serisi içinde sırasıyla “Sağırdere”, “Körduman”, “Rahmet Yolları Kesti”, “Yediçinar Yaylası”, “Köyün Kamburu” ve “Kelleci Memet” romanları incelenir. Şehir/Milli Kurtuluş serisi ise “Esir Şehrin İnsanları” ile başlatılmakta, “Esir Şehrin Mahpusu” ve “Yorgun Savaşçı” ile devam etmektedir. Tahir Alangu bu iki seri arasında bağ olduğuna da özellikle vurgu yapmaktadır. Ona göre şehir ve köyü birbirinden uzaklaştıran “ters birikmeler” vardır. Kemal Tahir romanları bunları bir araya getirebilecek “bileşki noktaları”nı araştırmakta ve göstermektedir. Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan “Kemal Tahir’in Gerçek Anlayışı ve Son Romanı” başlıklı yazısında da bu bağa vurgu yapmakta ve romanları dönemin kalkınma tartışmaları ile ilişkilendirmektedir: “*Kemal Tahir, henüz köylü ve şehirli roman dairelerini kucaklayan serilerini bitirmedi, ama günümüzün şartları, her iki insan gerçeğinin, Türkiye’nin kalkınması yolunda, hangi noktalarda*

birleşebileceklerini ortaya koyacak olan 'sentetik birleştirici' eserlerini bir an önce vermeğe doğru itelemektedir" (Alangu, 1964).

Kemal Tahir romanlarına dönük erken dönem bir diğer sınıflandırma Ahmet Kabaklı'nın "Türk Edebiyatı" başlıklı çalışmasının üçüncü cildinde bulunmaktadır. Kemal Tahir romancılığını "*yapıda klasik, tarzda ise sosyal gerçekçi*" (Kabaklı, 1971, s. 753) olarak değerlendiren Ahmet Kabaklı, "Devlet Ana", "Rahmet Yolları Kesti", "Kelleci Memet" ve "Bozkırdaki Çekirdek" romanlarını dışarda tutarak ikili bir sınıflandırmayı tercih etmiştir. Birincisi "*çoğu konuları Çankırı-Çorum dolaylarından alınmış olan KÖY ve KASABA*" (Kabaklı 1971:754) romanlarıdır. Bu dizi içerisinde "Yediçinar Yaylası", "Köyün Kamburu", "Sağırdere" ve "Körduman" yerleştirilmiştir. Ahmet Kabaklı'ya göre bu romanlar şehir romanları dizisinde görülen bir tarih sırasına sahip değildirler ancak bir zaman fikrini içermektedirler. Kabaklı bu zaman fikri doğrultusunda yukarıdaki sıralamayı yapmaktadır. İkincisi ise "*Meşrutiyet ve Mütareke yıllarından tutarak 1930 yıllarındaki Serbest Fırka devri olaylarına kadarki tarih süresinde <<devrimci>>, aydın kişi ve zümrelerin hayatlarını konu edinen ŞEHİR ROMANLARI dizisi*"dir (Kabaklı, 1971, s. 756). Bu dizi içerisinde sırasıyla "Esir Şehrin İnsanları", "Esir Şehrin Mahpusu", "Yorgun Savaşçı" ve "Yol Ayrımı" romanları yer almaktadır. "Devlet Ana romanını" ayrıca değerlendiren Kabaklı, "Rahmet Yolları Kesti", "Kelleci Memet" ve "Bozkırdaki Çekirdek" romanlarını sınıflamasının dışında tutmasının gerekçesini bu romanların ayrı bir tezi konu edinmeleri ve "tarih silsilesi" dışında olmaları olarak belirtmektedir (Kabaklı, 1971, s. 754).

Kemal Tahir'i, özellikle köyü konu edinen romanları üzerinden, köy romantizmine karşı gerçekçi bir bakış olarak değerlendiren Rauf Mutluay da yazarın romanlarını iki dizi halinde ele almaktadır. "Sağırdere", "Körduman", "Rahmet Yolları Kesti" ile "Yediçinar Yaylası"- "Köyün Kamburu"- "Büyük Mal" üçlüsüne "Kelleci Memet"i de ekleyerek bir dizi oluşturan Mutluay'a göre bu dizi "*köy ve köylünün çevresi, tarihsel yapısı, ahlâki değerleri, çatışmaları*"nı ele almaktadır (Mutluay, 1973, s. 396). Diğer dizi ise "Esir Şehrin İnsanları", "Esir Şehrin Mahpusu", "Yorgun Savaşçı", "Kurt Kanunu" ve "Yol Ayrımı" romanlarından oluşmakta ve "*Batılılaşma sorununu, Kurtuluş Savaşındaki aydın-halk anlaşmazlığını Cumhuriyet sonrasındaki siyasal kümelenişleri*" konu edinmektedir (Mutluay 1973:396). "Bozkırdaki Çekirdek" ve "Devlet Ana" romanları başlı başına belirli bir konuyu ele almaları nedeniyle çalışmada bu iki dizinin dışında tutulmuştur.

Kemal Tahir'in ölümünden hemen sonra yazarın yaşamı, görüşleri ve romanları geniş bir biçimde Hulusi Dosdoğru tarafından yayınlanan "Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir" başlıklı kitapta ele alınmıştır. Kitabın "Kemal Tahir'in Yapıtları" başlıklı bölümünde Kemal Tahir romanları bir sınıflandırma içerisinde incelenmektedir. Dosdoğru yöntemini "*yayınlanma tarihinden çok, konu bakımından birbirleriyle*

ilişkileri dikkate alınacak” (Dosdoğru, 1974, s. 128) şeklinde açıklamaktadır. Hulusi Dosdoğru da diğer isimler gibi ikili bir sınıflandırmaya gitmekle beraber yaptığı iki dizi arasındaki bağlantıya özellikle vurgu yapmaktadır:

Kemal Tahir’in ölümüne dek yayınladığı, hepsi on üç büyük cilt tutan nehir romanları, idare edenlerle idare edilenlerin (kentle köyün) tarih boyu yaşantılarını inceler. ...Büyük romancı böylece Türk toplumunun Osmanlıdan bu yana bütün geçmişini kucaklayan dev bir anlatımı meydana getirmiş, ne yazık ki zamansız ölümü bu dev dizinin kimi önemli halkalarını işlemek fırsatını ona vermemiştir (Dosdoğru, 1974, s. 228).

Dosdoğru, “köy serisi” olarak adlandırdığı romanları Sağirdere, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Yediçinar Yaylası, Köyün Kamburu, Kelleci Memet ve Büyük Mal olarak romanların yayın sırasına göre sıralamaktadır (Dosdoğru 1974:175). Çalışmada ikinci dizi “*Kemal Tahir’in (Nehir) Romanlarının Kent Dizisi*” olarak adlandırılmakta alt başlık olarak ise “*idareci kadro*” nitelemesi kullanılmaktadır (Dosdoğru, 1974, s. 228). Çalışmada bu dizi sırasıyla “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Yorgun Savaşçı”, “Kurt Kanunu” ve “Yol Ayrımı” romanlarıyla oluşturulur. Hulusi Dosdoğru “Devlet Ana” ve “Bozkırdaki Çekirdek” romanlarını ayrı olarak ele almamakta, yapılan diğer sınıflandırmalardan farklı olarak bu romanları her iki dizi ile de ilişkilendirmektedir. “Bozkırdaki Çekirdek”, Dosdoğru tarafından köy ve kent dizileri arasında bir bağlantı noktası olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme romanın bir taraftan köy enstitüleri üzerinden köy ve köylüleri konu edinmesi diğer taraftan aydın ve bürokratların köy enstitüleri, köy ve köylülüğe ilişkin tavırlarına odaklanmasıyla temellendirilmektedir (Dosdoğru, 1974, s. 176). “Devlet Ana” romanı ise Dosdoğru’ya göre bu iki dizinin de hem kaynağını oluşturmakta hem de sorunlardan çıkış yoluna yönelmektedir (Dosdoğru, 1974, s. 385). İdare edilenler ile idare edenler bu romanda “*bir pota içinde erimiş olarak görünürler*” (Dosdoğru, 1974, s. 228).

Kemal Tahir romanlarına dönük son dönemde sıkça kullanılan “üçleme” şeklinde nitelendirmelere ilk olarak Hulusi Dosdoğru’nun çalışmasında rastlanmaktadır. Dosdoğru “Yediçinar Yaylası”, “Köyün Kamburu” ve “Büyük Mal” romanlarını bir üçlü, Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Yorgun Savaşçı” ve “Yol Ayrımı” romanlarını ise bir dördü olarak görmektedir (Dosdoğru, 1974, s. 382).

Cevdet Kudret üç ciltlik “Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman” başlıklı çalışmasının üçüncü cildinde Kemal Tahir romanlarını, romancılığını ele almakta ve yazarın romanlarına ilişkin üçlü bir sınıflama geliştirmektedir. “*Sağirdere, Körduman, Köyün Kamburu vb.*” romanlarını köy ve kasaba romanları olarak sınıflandıran Kudret, “*Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Kurt Kanunu vb.*” romanlarını şehir romanları, “Devlet Ana” romanını ise tarihsel roman olarak sınıflandırmaktadır (Kudret, 1990, s. 154). Cevdet Kudret, yazarın romanlarına ve roman anlayışına sert eleştirel getirmektedir. Kemal Tahir romanlarına yönelik eleştiriler ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte bu eleştirilerin referans noktasının Fethi Naci’nin yaptığı eleştiriler

olduğunu burada belirtmek gerekir.

Şükran Kurdakul “Çağdaş Türk Edebiyatı” başlıklı çalışmasında “Sağırdere”, “Körduman”, “Rahmet Yolları Kesti”, “Yediçınar Yaylası”, “Köyün Kamburu”, “Kelleci Memet” ve “Büyük Mal” romanlarını “köy insanının yaşamına bağlı olayların” (Kurdakul, 1992, s. 97) işlendiği romanlar; “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Yorgun Savaşçı”, “Kurt Kanunu”, “Yol Ayrımı” romanlarını ise “*Meşrutiyet, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve tek parti döneminin siyasal-toplumsal sorunları temel alınarak kendilerini olağanüstü koşulların sorunları olarak kabul eden asker-sivil orta tabakadan kişilerin savaş ve savaş sonrası yaşamlarına yönelik*” (Kurdakul, 1992, s. 98) romanlar olarak sınıflandırmaktadır.

Kemal Tahir romanlarına dönük yakın dönemde yapılan sınıflamaların örneklerinden biri İnci Enginün’ün “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” başlıklı çalışmasıdır. Enginün de birçok isim gibi ikili bir sınıflandırma yapmaktadır. Ancak farklı olarak sınıflandırmasını konusunu köyden alan ve konusunu tarihten alan romanlar başlıkları ile oluşturmaktadır. Enginün konusunu köy ve taşradan alan romanları “Sağırdere”, “Körduman”, “Rahmet Yolları Kesti”, “Yediçınar Yaylası”, “Köyün Kamburu”, “Kelleci Memet”, “Büyük Mal”, “Namusçular”, “Karılar Koşuşu”, “Damağası” ve “Bir Mülkiyet Kalesi” olarak sıralar. Enginün’e göre konusunu tarihten alan eserleri ise “Devlet Ana”, “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Yorgun Savaşçı”, “Kurt Kanunu” ve “Yol Ayrımı”dır. Çalışmada “Bozkırdaki Çekirdek” romanının her iki gruba da dâhil olabileceği belirtilmektedir.(Enginün, 2005, s. 317) İnci Enginün sınıflandırmasında konusunu II. Abdülhamit’in son döneminden Milli Mücadeleye uzanan ve ağırlıklı olarak Milli Mücadele’nin cephe öyküsünün ele alındığı “Bir Mülkiyet Kalesi” romanının köy romanları içerisinde yer alması dikkat çekicidir.

Yapı Kredi Yayınları tarafından Murat Yalçın editörlüğünde iki cilt olarak hazırlanan ve ilk baskısı 2001 yılında yapılan “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi” yakın dönemde Kemal Tahir romanlarına yönelik sınıflamanın yapıldığı bir diğer çalışmadır. Ansiklopedinin Kemal Tahir maddesinde “*Çankırı-Çorum dolaylarında geçen Sağırdere, Körduman, Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal, Rahmet Yolları Kesti, Kelleci Memet, Bozkırdaki Çekirdek köye yönelik romanlar*” (Yalçın, 2010, s. 629) olarak değerlendirilmekte ve ölümünden sonra yayınlanan “Namusçular”, “Karılar Koşuşu” ve “Damağası” romanları da bu dizi içine alınmaktadır. İkinci dizi “*belirli tarihsel dönemleri ele alan kentsel romanlar*” olarak adlandırılarak “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Yorgun Savaşçı”, “Kurt Kanunu” ve “Yol Ayrımı” romanları olarak sıralanmakta, yazarın ölümünden sonra yayınlanan Hür Şehrin İnsanları ve Bir Mülkiyet Kalesi de bu diziye eklenmektedir (Yalçın, 2010, s. 620). “Bozkırdaki Çekirdek”, “Rahmet Yolları Kesti” ve “Devlet Ana” romanları ise ele aldıkları konular nedeniyle sınıflamanın dışında tutulmuştur.

Son olarak Feridun Andaç'ın yaptığı sınıflama ve okuma önerisine değinmek gerekmektedir. Andaç, Kemal Tahir ile ilgili olarak “*romanını kurma düşüncesini bir konu ekseninde geliştirirken; amaçladığı bir sav, göstermek istediği bir düşünsel bakış vardı. Tanıklık/yaşanmışlık yoktu, tamamen kurmaca gerçeklikti Kemal Tahir'in öne aldığı. Yüzünü tarihe dönerek toplumu anlamaya/çözümlemeye çalışıyordu*” (Andaç, 2011, s. 133) değerlendirmesini yaptıktan sonra aşağıdaki şekilde bir sınıflama ve okuma önerisi geliştirmektedir:

1. Devlet Ana
2. a. Sağırdere, Körduman, Kelleci Memet
- b. Rahmet Yolları Kesti-Yediçınar Yaylası Köyün Kamburu
- c. Büyük Mal, Bozkırdaki Çekirdek
3. Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu
4. Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı (Andaç, 2011, s. 132).

Kemal Tahir romanlarına dönük yapılan sınıflamaların mekân farklılığı ve karakter devamlılığı temellerinden hareket ettiği görülmekte ve hemen tüm sınıflamalarda köy romanları ve şehir/kent romanları gibi iki dizi ortaya çıkmaktadır. Farklı olarak İnci Enginün kent romanları yerine tarihsel romanlar nitelemesini kullanmakta, Cevdet Kudret ise üçlü bir sınıflama yaparak köy ve kent romanlarına tarihsel romanları eklemektedir. Köy romanları içerisinde sayılan romanların konularına ilişkin ortak bir bakıştan bahsedebilmekle beraber kent/şehir romanları konusunda durum farklılaşmaktadır. Bu dizide yer alan romanlar için Tahir Alangu'da Millî Mücadele öne çıkarken Ahmet Kabaklı'nın aydın zümrelere, Rauf Mutluay'ın batılılaşma, aydın-halk çelişkisi ve siyasal çatışmalara, Hulusi Dosdoğru'nun idareci kadroya, Şükran Kurdakul'un asker-sivil orta tabakaya vurgu yaptığı görülmektedir. Bir diğer dikkat çeken konu sınıflamaların dışında bırakılan romanlardır. Özellikle Bozkırdaki Çekirdek ve Devlet Ana romanları sınıflamaya dâhil edilmemekte bazı çalışmalarda ise Rahmet Yolları Kesti de bunlar arasında yer almaktadır.

Kemal Tahir romanlarına ilişkin erken dönemde Tahir Alangu ve Hulusi Dosdoğru köy-kent/şehir dizileri arasındaki bağa özel olarak vurgu yapmışlardır ancak sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda bu bağın kurulmadığı ve köy romanları ile kent/şehir romanları arasında keskin bir sınır çizildiği görülmektedir. Mekân ve karakter üzerinden yapılan bu keskin ayırım romanların bütünlüğünün ve bağlamının gözden kaçmasına neden olmaktadır. Bazı romanların sınıflama dışında tutulması da bu keskin ayırımın sonucudur. Köy romanları ile kent/şehir romanlarını bağlantılı bir biçimde ele almamak yazarın çabasını anlamayı ve her iki dizinin doğru bir okumasını yapmayı

engellemektedir. Köy mekânı ve köylü karakterler nedeniyle bu romanları köy ile sınırlandırmak yazarın taşrada yaşanan değişimi, çözülmeyi, gerilim ve çatışmayı ele almasını ve bunu Türkiye'nin modernleşme süreci ile ilişkilendirmesini açıklama noktasında sınırlılıklar taşır. Diğer taraftan kent/şehir dizisindeki romanların da anlamlı hale gelmesi köy romanları ile ilişkisinin kurulmasına bağlıdır. Çünkü devlet düzeyinde yaşanan çözümlenin toplumsal yaşama etkisi bu romanlarda verilmektedir.

Yapılan sınıflamalarda Tahir Alangu ve Hulusi Dosdoğru'nun bütünselliğe ve tarihsel bakışa yaptıkları vurgunun yanı sıra Ahmet Kabaklı'nın köy ve kasaba romanlarını incelerken yayın sırasıyla değil romanların içerdiği zaman fikri ile bir sıralama yapması ve “Yediçınar Yalası” ile başlaması önemli katkılardır. Ayrıca Feridun Andaç'ın “*yüzünü tarihe dönerek toplumu anlamaya/çözümlemeye çalışıyordu*” tespiti önemlidir.

Kemal Tahir Romanlarında Türkiye

Kemal Tahir'in romanlarına bir bütün olarak bakıldığında yakın dönem Türkiye tarihine odaklandığı görülmektedir. Bu bakımdan Kemal Tahir romanlarını Türk modernleşmesi, modernleşme sürecinde yaşanan sorun ve gerilim alanları üzerinden okumak bütünlüklü bir kavrayış açısından daha anlamlıdır. Kemal Tahir romanlarına yazarın izleği merkeze alınarak bakıldığında devlet toplum ilişkisinin hasarlanması ve toplumsal ilişkilerin çözümleninin farklı sınıf ve çevrelerden karakterlerin dramı ile verildiği görülür. Karakter düzeyinde ele alındığında da romanlarının hemen tamamı birbirleri ile ilişkilidir. Romanların olay örgüsündeki devamlılık karakterlerin romanlar arasında gezinmesi ile desteklenmektedir. Kemal Tahir yakın dönem Türkiye'sinde gördüğü sorunlara farklı romanlarında belirli bir yöntem çerçevesinde yaklaşmıştır. Tahir Alangu ve Hulusi Dosdoğru bu bütünlüğe özel olarak vurgu yapmaktadır. Günümüzde Türk düşüncesi ve sosyolojisinde Kemal Tahir ve romanları ile ilgili yaptığı çalışmalarla ilk akla gelen isim olan Kurtuluş Kayalı da yazarın romanlarının bütünlüğünün altını çizmektedir: “*Kemal Tahir metinleri, hemen her metni bir bütünlük arz etmektedir*” (Kayalı, 2003, s. 41). Kayalı'ya göre bu romanlarda “devletin gücü” meselesi merkeze konulmakta ve bu durum Kemal Tahir romanlarını diğer köy romanlarından farklılaştırmaktadır. Bir diğer ayrışma noktası ise “*köy yerini, çevresini tarihten gelen bir süreçle açıklama çabasıdır*” (Kayalı, 2003, s. 43). Yazarın bütünlüklü anlayışı romanlarına ilişkin yeni bir sınıflanma yapma ve okuma sırası geliştirme ihtiyacı doğurmaktadır. Kemal Tahir romanlarını keskin bir ayrımla sınıflamanın ötesinde yazarın romanları arasında kurulacak bağlantı ve okuma sırası bütünlüğü yakalama açısından daha önemlidir.

Sırasıyla “Bir Mülkiyet Kalesi”, “Yorgun Savaşçı”, “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Kurt Kanunu”, “Yol Ayrımı” ve “Bozkırdaki Çekirdek” şeklinde bir okuma Kemal Tahir'in 1890-1945 Türkiye'sine, bu dönemde yaşanan sorunlara

ve gerilim alanlarına devlet düzeyinde yaklaşımını görme imkânı sağlamaktadır. Bu sürecin taşraya yansması ise Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal, Rahmet Yolları Kesti, Sağirdere, Körduman ve Kelleci Memet sırasında bir okuma ile görülür. Böyle bir okuma Kemal Tahir romanlarına ilişkin özellikle son dönemde keskin bir şekilde yapılan köy-kent ayrımının aşılmasını ve romanları arasında bağlantının kurulmasını sağlar.

Bütünlüğü yakalamaya dönük bu sınıflamada, “Bir Mülkiyet Kalesi” dışında, yazarın yaşamında yayınladığı romanlar esas alınmıştır. Kemal Tahir’in ölümünden sonra yayınlanan romanları 1940’lı yılların başı gibi çok erken tarihlerde yazılmış ve taslak dosyalar halinde kalmıştır. Bu metinler yazar tarafından bizzat gözden geçirilmemiştir. Kemal Tahir’in romanlarını yayınlamadan önce üzerlerinde titizlikle tekrar tekrar çalıştığı bilinmektedir. Sinemaya ilişkin kendisi ile yapılan söyleşi de senaryoları sorulduğunda “*Üzerinde çalıştığım senaryoların filmlerinden hiçbirini tastamam beğenemedim. Bunun birinci sebebi kendi çalışmalarımı yeterli saymayışımdır. Ben romanda konuları, yıllar boyu sürekli değiştirmelerle olgunlaştırırım*” (Tahir, 1968) demiştir. Aynı şekilde eşi Semiha Demir de Pakize Kutlu tarafından kendisi ile yapılan söyleşide bu durumu dile getirir: “*Karılar Koğuşu’nu da ‘Namusçular’ı da bekletti. Bilmem ki niye. Bir romanı düzeltmeden, bazı bölümlerini yeniden yazmadan yayınladığı mümkün değildi ki*” (Kutlu, 1975). Yazarın roman çalışmaları için tuttuğu notların ve taslakların ölümünden sonra roman olarak yayınlanması Türkiye Defteri’nin Ocak 1975 tarihli sayısında eleştiri konusu yapılmaktadır. Dergide Naci Çelik tarafından hazırlanan “Hesap Defteri” başlıklı bölümde bu metinlerin bu şekilde değil, “*bir bilimsel çalışma yöntemi içerisinde*” yayınlanması gerektiği belirtilmektedir (Çelik, 1975, s. 277). Ölümünden sonra yayınlanan metinlerden “Hür Şehrin İnsanları”nda yer alan konular, olay örgüsü, mekân kullanımı ve karakterler diğer romanlarında, sözgelimi Esir Şehrin İnsanları ve Yol Ayrımında geniş bir biçimde kullanılmıştır. İşlenmemişlik ölümünden sonra yayınlanan metinlerde bilhassa “Damağası” isimli taslak çalışmada bariz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Damağası’nda “Dersimli Yüzbaşı” karakterinin üç ayrı biçimde kaleme alındığı ve birbiri arkasından dosyada yer aldığı görülmektedir. “Karılar Koğuşu” ve “Namusçular” yazarın cezaevindeki deneyim, tanıklık ve gözlemlerine yaslanan kısmen otobiyografik metinler olarak değerlendirilebilir. Ancak ölümünden yayınlanan taslak dosyalar arasında yer alan “Bir Mülkiyet Kalesi” birkaç açıdan önemli ve istisnai bir metin olarak değerlendirilmelidir. İlk olarak bu roman Kemal Tahir biyografisine çok önemli bir katkı sunmaktadır. İkinci olarak ölümünden sonra yayınlanan dosyalar arasında tamamlanmışlığa en yakın olan eserdir. Üçüncü olarak en önemlisi ise bu romanın 1890 sonrası Türkiye’nin yaşadığı süreci ayrıntılı bir biçimde ele alması Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’ye dair anlatımları ile “Yorgun Savaşçı” “Esir Şehrin İnsanları” ve “Esir Şehrin Mahpusu” romanlarını önceleyerek bu romanlara zemin hazırlamasıdır.

Kemal Tahir eserleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türk modernleşmesi sürecini merkeze aldığı görülmektedir. Modernleşme sürecinde devletin, devlet-toplum ilişkilerinin ve toplumsal ilişkilerin değişen mahiyeti çözümlenerek odaklı olarak ele alınır. Gerek siyaset merkezi olarak İstanbul ekseninde gerekse taşrada izini sürdüğü Türk modernleşmesi, yazar tarafından kırılma alanları, değişim süreci, bireysel ve toplumsal dramlar ile romanlaştırılmıştır. Kemal Tahir okumalarına Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden başlayıp Milli Mücadele ile devam eden sonrasında ise bürokrat kadrolarda ve aydınlarda yaşanan ayrışmaya odaklanan ve böylece 1890-1945 Türkiye'sini devlet, siyaset ve aydınlar merkezinde resmeden romanları ile başlamak daha doğrudur.

“Bir Mülkiyet Kalesi” II. Abdülhamit'in son döneminden başlayarak Millî Mücadele'ye kadar uzanan geniş bir zaman dilimini ele almaktadır. Yazarın babası Tahir Efendi'nin, “Mahir Efendi” ismi ile ana karakter olduğu roman, II. Abdülhamit'in son döneminden başlayarak 1908 yılında Hürriyet'in ilanı ile yaşanan değişimler ve iktidar mücadeleleri ile devam eder. Balkan Savaşları ve ardından Birinci Dünya Savaşı, seferberlik, seferberliğin ve yenilginin toplumsal sonuçları, seferberlikte babanın görevi ile ailenin değişen yaşamı verilerek Millî Mücadele'ye uzanır. Kemal Tahir'in Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan bozguna ve çözülmeye dair tanıklığı da bu romanda biyografisi ile ortaya konulmaktadır. Romanda “Bozgun” başlığını taşıyan bölüm bu açıdan ayrı bir önem taşır. Diğer taraftan Millî Mücadele ile ilgili bölümlerde mücadelenin cephe hikâyesi ile birlikte işgal İstanbul'u ve direniş çabaları da konu edilir.

“Bir Mülkiyet Kalesi” romanında başlayan cephe anlatısı “Yorgun Savaşçı” romanının merkezinde yer almaktadır. “Yorgun Savaşçı” bir taraftan yaşanan bozgunu dönemin asker kadrosunun gözünden anlatırken diğer taraftan verilen mücadeleye odaklanmaktadır. Orduda ve toplumda yaşanan çözümlenin yanı sıra direniş ruhunun ele alındığı romanın ana kahramanları ordusuz kalmış subaylardır. Bu roman ile Yunus Nadi Armağanı'nı kazanan Kemal Tahir kendisi ile yapılan söyleşi de “*Yorgun Savaşçı*’da yakın dönemde örnekleri çok görülen, politize olmuş büyük ve küçük rütbeli subayların dramını değil, son yüzyıldır bütün iç ve dış cephelerde millî devleti, yani vatani savunmak için, hiç kimseden ve hiçbir rejimden kendisi için bir şey istemeden vuruşmuş Türk Subaylarının dramını vermek istedim” (Erinç, 1968) diyerek tarihsel bir olayı döneminin tartışmaları çerçevesinde ele aldığını vurgulamaktadır. Romanın Çerkez Ethem ile ilgili bölümlerinde çeteciliğin ele alınışı Kemal Tahir'in eşkıyalığa bakışı ile paraleldir:

Bakarsınız yiğitlenip ölüme saldırmışlar, bakarsınız esintiden hiyelenip yılmışlar. Savaşın sonuna doğru büsbütün azdılar. Önceleri köy möy basarken, giderek nahiyelere, kaza merkezlerine iner oldular. ... Bugünün hızıyla belki bir iki düşman karakolu hasarlar, birkaç yerde pusu kurup az çok zarar verirler. Ama hiçbirini sürgit, ordu düzeni içinde tutamazsınız. ... Hemen hepsi asker

kaçığı oldukları için subaylardan çekinir. Daha doğrusu korkar Korktukları içinde de denk getirirler, arkadan vurmaya bile yeltenirler. Bunların en kabadayıları köy kopukluğundan geldikleri için bildiğiniz ayak takımıdır.(Tahir, 1973, s. 371–372)

“Bir Mülkiyet Kalesi” ve “Yorgun Savaşçı” romanları işgal İstanbul’u ile başlamakla birlikte romanların ağırlıklı noktasını cephe anlatısı oluşturmaktadır. Kemal Tahir işgal İstanbul’unu, bir tarafta direnen diğer tarafta iş birliği yapan karakterler ile “Esir Şehrin İnsanları” ve “Esir Şehrin Mahpusu” romanlarında konu edinir. Her iki romanın merkezinde yer alan karakter Kamil Bey’dir. Paşa oğlu Kamil Bey’in “millici abi” olma serüveni aydınlar ve sıradan halk ile kurduğu ilişkiler çerçevesinde anlatılmakta ve bu ilişkiler üzerinden işgal İstanbul’u resmedilmektedir. “Esir Şehrin İnsanları” ile başlayan işgal İstanbul’u anlatısı “Esir Şehrin Mahpusu” ile devam eder. Bu roman aynı zamanda Kemal Tahir’in cezaevi deneyiminin yansıtıldığı ilk romandır. Vâlâ Nureddin ile yaptığı görüşmede “*İstanbul Tevkihanesini, «Esir Şehrin Mahpusu», Çankırı’yi «Kelleci Mehmed» romanlarımda, anlatırım*” (Nureddin, 1975, s. 360) demektedir.

Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasındaki çatışmalar ilk olarak “Kurt Kanunu” romanında konu edilmektedir. Ünlü ittihatçılardan Kara Kemal’i ana karakter olarak alan roman Cumhuriyet sonrasında İzmir suikastı girişimi ile başlayan tasfiyeye odaklanır. İttihat ve Terakki’nin Ankara eski valisi Abdülkadir de “Abdülkerim” ismi ile romandaki önemli karakterlerden birisidir. Kara Kemal karakteri yaşanan toplumsal ve siyasal değişimin eleştirisinin dile geldiği karakter olarak öne çıkmaktadır. Abdülkerim karakteri ise yaşanan iktidar savaşının bir temsilidir. İttihat ve Terakki, yeni devlet, yeni bürokrat kadrolar, inkılaplar gibi konular iki karakter üzerinden yürütülen diyaloglar ile tartışılmaktadır. Romanın üçüncü bölümünde öne çıkan karakter Emin Bey ve bölümün başlığı “İnsanlık Sorumu”dur. Emin Bey ve gazeteci Murat karakterleri üzerinden kurulan diyaloglar yaşanan sürece, kişisel ve toplumsal drama dair önemli tespitler içermektedir.

Yaşanan siyasal çatışmaların Serbest Fırka deneyimi üzerinden ele alınması “Yol Ayrımı” romanının konusudur. Kemal Tahir, ölümünden sonra yayınlanan notlarında bu roman üzerinden yaşanan çatışmaya değinmekte ve romanın ana konusunun hesaplaşma olduğunu vurgulamaktadır: “*Genellikle Yol Ayrımı enterasan bir kitap olacak. Bu kitabın temelinde İmparatorluğu batıranlarla yıkıntıyı üste vererek yabancılara bağışlayanların hesaplaşması... (Bir İmparatorluk nasıl tasfiye edilir meselesi?)*”(Tahir, 1990, s. 58). Romanda daha önce saydığımız romanlar ile bir karakter devamlılığı da mevcuttur. Kâmil Bey, Murat, Kâmil Bey’in eşi Nermin, Kızı Ayşe, Yorgun Savaşçı romanından Cehennem Yüzbaşı Cemil ve Doktor Münir, Esir Şehrin İnsanları romanından Ramiz Efendi, Esir Şehrin Mahpusu romanından Nuh Bey ve Sakanın Naci gibi karakterler bu romanda da yer alır. Ayrıca gerçek şahsiyetler olan Ahmet Ağaoğlu ve Yunus Nadi de kendi isimleri ile romanda görülen karakterlerdir.

Doktor Münir karakteri bu romanda Kemal Tahir'in toplumsal tarihimize ilişkin görüşlerinin aktarıcısıdır.

Bozkırdaki Çekirdek, köy enstitülerini konu alması nedeniyle çoğu zaman ayrı olarak, zaman zaman da köy romanları içerisinde değerlendirilmektedir. Ancak her iki yaklaşım da bu romanı Kemal Tahir'in bütünselliğinden koparmaktadır. Bu konuda Hulusi Dosdoğru'nun "Bozkırdaki Çekirdek"i köy ve kent romanları arasında bir bağlantı olarak gören anlayışı Kemal Tahir romanlarının sınıflanmasına önemli bir katkıdır. Bu katkı da göz önünde bulundurularak roman ele alındığında romanın merkezindeki konunun dönemin bürokrat kadrolarının köye ve köylülüğe bakışı olduğu görülmektedir. Romanda yer alan köycülük, köy ve köylüye ilişkin tartışmalar bu romanın yukarıda saydığımız romanların devamına yerleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece Hulusi Dosdoğru'nun işaret ettiği bağlantı kurularak taşradaki çözülmenin ele alındığı köy-kasaba romanlarına geçiş yapılabilir. "Bir Mülkiyet Kalesi" ile başlayan "Yorgun Savaşçı", "Esir Şehrin İnsanları", "Esir Şehrin Mahpusu", "Kurt Kanunu", "Yol Ayrımı" ile devam eden ve "Bozkırdaki Çekirdek" ile tamamlanan bir okuma Kemal Tahir'in gözünden 1890-1945 Türkiye'sinin resmini sunmaktadır. Bu romanlarda, bürokrat ve aydın kadrolar merkeze alınarak yaşanan değişim, sorun alanları, çatışma ve gerilim, devlet düzeyinde irdelenmekte, sorular sorulmaktadır. Diğer taraftan Kemal Tahir yaşanan savaşlar, bozgun ve idari kadrolardaki çatışmalarla ortaya çıkan sorunlu yapıyı da bu romanlar ile ele almaktadır. Köy ve köylüye ilişkin olması nedeniyle köy romanları olarak nitelenen romanlar ise yaşanan değişimin taşradaki yansımasıdır. Kemal Tahir köy ve kasabaya ilişkin romanlarında ortaya koyduğu toplumsal ve bireysel çözülme, bu çözülmenin ortaya çıkardığı birey tipi ve davranışı yukarıda saydığımız romanlarla birlikte okunduğu anlam kazanmaktadır.

1890-1945 Türkiye'sinin taşradaki yüzünün ilk romanı "Yediçinar Yaylası"dır. Ele aldığı zaman dilimi "Bir Mülkiyet Kalesi"ne denk gelmektedir. Devam romanları ise "Köyün Kamburu" ve "Büyük Mal"dır. Bu romanların ilk vurgusu ağalık kurumu üzerinedir. Dönemin ağalık ve feodalite tartışmalarına yazar bu romanlar ile katılmakta, kurgu ve karakterler ile ağalığın Anadolu'daki köksüzlüğünü vurgulamaktadır. "Yediçinar Yaylası"nın hemen başında kendilerine soylu bir soy kütüğü çıkarmaya çabalayan sonradan ağaların hikâyesi vardır. Bu romanda topluma ilişkin tahliller dava vekili Cevdet Bey tarafından yapılır. Cevdet Bey'in "*Bizim buralarda ağa-ayan kısmının çoğu, nasıl türemiştir, sen benden iyi bilirsin. Böylelerinin fazla değil, iki göbek gerisine bak, ya tütün kaçakçısı çıkar ya da çarık hırsızı...*" gibi sözleri dönemin feodalite tartışmalarına yöneliktir. Merkezdeki çözülme ile taşradaki ağalık arasında bağlantı kuran "Yediçinar Yaylası" Tanzimat'ın ilanını ile başlayıp Meşrutiyet'in ilanını da içine alan bir dönemi ele almaktadır.

Köyün Kamburu ise yeni bir ağanın, Çalık Kerim'in önce Hafız Kerim sonra ise Hafız Ağa oluşunun hikâyesidir. Bu hikâye ile birlikte arka arkaya yaşanan savaşlar ve seferberliklerin neden olduğu çöküntü, bu çöküntünün bireysel bir drama dönüşmesi etkili bir dil ile resmedilir. Kemal Tahir'in kurnaz, çıkarıcı, kimi zaman kıyıcı kimi zaman ise korkak karakterleri bu çözülmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kemal Tahir'in karakter özelliklerinin yaşanan toplumsal çözülme ile birlikte ele alınması gerekir. Yazar, oluşturduğu karakterlerdeki ahlaki çöküntüyü ekonomik ve toplumsal çözülme arka planıyla birlikte vermektedir.

“Yediçinar Yaylası”ndan on iki, “Köyün Kamburu”ndan on bir yıl sonra devam romanı olarak yayınlanan “Büyük Mal”, iki ağanın merkezdeki siyasi yapıyla ilişkilerini ve aralarındaki çatışmayı konu edinmektedir. 1930'lu yılların ortalarında geçen romanda bir tarafta “Yediçinar Yaylası”nda ağalık süreci anlatılan Abuzer'in oğlu Sülük Bey diğer tarafta ise Çakır Kâhyaların oğlu Kenan arasında yaşanan çatışma yine dönemin ekonomik, toplumsal ve siyasi arka planıyla verilmektedir. Anadolu coğrafyasında ağalığın farklılığı ve gördüğü işlev ele alınmakta özellikle merkezdeki siyasi iktidar ile ilişkisine vurgu yapılmaktadır (Avcı, 2021, s. 39). Merkez ile taşra arasındaki ilişkiler, merkezdeki iktidar değişiminin taşraya yansması ve taşrada yaşanan çatışmaların merkezle ilişkisi romanın odağını oluşturur. Özellikle Sülük Bey'in sorgulanmasının anlatıldığı bölümlerde tüm bu konular çarpıcı bir biçimde hikâye edilir.

“Rahmet Yolları Kesti” birçok isim tarafından bir eşkıyalık eleştirisi olarak değerlendirilmiş ve Kemal Tahir romanları içerisinde, “Bozkırdaki Çekirdek” romanın da olduğu gibi, ayrı bir yere konulmuştur. Ancak Kemal Tahir romanları incelendiğinde yazarın eşkıyalığa ilişkin eleştirisinin diğer romanlarında da olduğu görülecektir. “Yorgun Savaşçı”da Çerkez Ethem ile ilgili bölümler, “Yediçinar Yaylası”, “Köyün Kamburu” ve “Büyük Mal” romanlarındaki eşkıya karakterler, ilk romanları olan “Sağırdere” ve “Kör Duman”da eşkıyalık ile ilgili anlatılar bu konudaki önemli örneklerdir. Yazarın eşkıyalık olgusunu toplumsal çözülme birlikte alması nedeniyle bu romanın diğer romanlarla birlikte ele alınması gerekmektedir. Kemal Tahir ağalık konusunda olduğu gibi eşkıyalık konusunda da merkezi iktidarın gücünü ya da güçsüzlüğünü temel belirleyici olarak ortaya koyar:

Toplumun merkezi devlet gücü çeşitli iç ve dış sebeplerle zayıf düşmüştür, ekonomik ve sosyal kanunlar bu yüzden yürümez hale gelmiştir, her çeşit haksızlık alıp yürümüşdür. Burada eşkıyalık dönemlerini yanılta nokta, haksızlığa uğrayan ve kanuna sığınamayan, kanun tarafından himaye göremeyen birkaç gözüpek insanın da kanunun işlemesi zorunluluğu altında geçici olarak eşkıya gibi davranması görülmelerindendir. Asıl bunları eşkıya gibi davranmaya zorlayanlar yani toplumun yaşama düzenini işlemez hale getirenler çoğunluğu teşkil eden hakiki rezil takımı soyguncular ve eşkıyalardır.

Osmanlı İmparatorluğunun merkezi devleti güçlü olduğu dönemlerde eşkıyalık, sağlam yapılı toplumlarda olduğu kadardır. Osmanlılar güçlü olduğu dönemlerde hiçbir eşkıyayı uzun süre

yaşatmamışlar, cezasız bırakmamışlardır. Merkezi devlet bilinen tarihi sebeplerle güçten düştükten sonra ise eşkıyalık devleti yıkacak bir güç olarak iç ve dış düşmanlar tarafından aralıksız kullanılmıştır.(Güneri, 1974, s. 2-3)

Bu düşünceler romanda eşkıyalığa özenen Maraz Ali’de dile gelir: “*Savaş iyidir, dedi. Benim Çerçi Ağam der ki: ‘Savaş kaçaklık devridir ve de eşkıyalığın harmanı devridir.’ Yalan mı?’*” (Tahir, 1992b, s. 23). Bu romanla ilgili bir diğer önemli nokta romanın Yaşar Kemal’in “İnce Memed” romanına karşı yazıldığı düşüncesidir. Kemal Tahir kendisi ile yapılan söyleşi de “*Rahmet Yolları Kesti*”yi ona karşılık olarak yazmadım. *Bütün dünyada yarı aydınlar arasında meydana gelen yanlış anlaşılmaya parmak basmak istedim*” (Güneri, 1974, s. 6) diyerek bu düşünceye karşı çıkmaktadır.

Kemal Tahir köyün iç dinamiklerine ilk romanı olan “Sağırdere” ve devam romanı olan “Körduman”da yönelir. “Kelleci Memet” romanında da her ne kadar mekân olarak cezaevi kullanılmış olsa da Kelleci’nin hikâyesi bir köy anlatısıdır. Ancak bu romanları sadece bir köy romanı olarak görmek doğru bir değerlendirme değildir. Kemal Tahir köyün iç dinamiklerini modernleşme ve kent ile ilişkisi çerçevesinde ele almaktadır. Bu ilişki farklı örnekler ile roman boyunca görülür: “*Haydi, saati olan alafrangaya düzelsin! Ankara’da imam saati sökmeyiz... Adama gülerler...*” (Tahir, 1995b, s. 147). “*Camekandaki çiftte tüfeğine bakarken koca şapkalı bir karı koluna çarpmıştı. ‘Yaman bir karı’ Güzelliğine güzel ama yiğitliği yufka... Köy işine dayanamaz!’*” (Tahir, 1995b, s. 170) gibi köy ve kentin karşılaştırıldığı diyaloglara romanlarda sıkça rastlanmaktadır.

Köy-kent, köylü-kentli karşılaşması modernleşme bağlamında bu romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan bu ilişki ile bağlantılı bir biçimde başta yoksulluk olmak üzere, köydeki yapı, akrabalık ilişkileri, çatışmalar, statü arayışı, kadın-erkek ilişkileri başlıca temalardır. Köye ve köylülüğe ilişkin tespitler ilkökul mezunu olmalarından dolayı diğer köylülerden farklı olan Ankara’da Cemal Usta ve köyde Murat karakterleri üzerinden yapılmaktadır. Kemal Tahir, bu karakterler ile daha ilk romanlarında bireysel davranışı toplumsal faktörler ile açıklama girişimlerinin işaretlerini “*Çok ezilmiş köylü kısmı da ondan . . . Adamın ezilmişinden, bu kadar adam olur Nail Ağa!..*” (Tahir, 1995b, s. 50) gibi diyaloglar ile verir: “Sağırdere”nin Ankara gurbetine giden Mustafa’sı, “Körduman” romanında köye döner. Artık köy içi çatışmaların tarafıdır. Bu romanda da bireysel dramlar toplumsal koşullar ile açıklanmaktadır:

Adam, durup dururken mi hırsız olur bakalım? Fukarayı hırsız eden fukaralık, zengini hırsız eden zenginlik... Fukara hırsız, cebinde beş kuruş varken elli kuruşa değmez. Cebinde parası yoksa, bir kuruşu çalar. Bizi sorarsan, köy yerinde bizi bu bacak hırsız etti. Tarla işini hak edemeyen rençper olamaz. Rençperlik edemezsen köyde barınamazsın. Can her şeyi ister, hay Mustafa! - Birdenbire öfkelen-di- Ulan, hanginiz çalmazsınız alçaklar! Köylünün topu hırsız... Hiçbir şey çalamazsa, köylü kısmı, babasının, kocasının tiftiğini çerçiye vermez mi? Komşunun yumurtasını aşırın, bahçesini yolan hangisi?(Tahir, 1995a, s. 133)

Bu açıdan romanın son bölümünün başlığı bu romanlardaki karakterlerin toplumsal koşullar sonucu ortaya çıkan durumunu ortaya koymaktadır: “*Kısıtılmış Hayvan*”

“Kelleci Memet” cezaevinin mekân olarak kullanılmasına rağmen Kemal Tahir’in cezaevindeki gözlemlerinden yola çıkarak köye ve köylülüğe ilişkin tespitlerinin geniş yer bulduğu romandır. Mahkûm Kelleci’nin hikâyesi İstanbullu mahkûm gazeteci Murat’ın gözünden aktarılmaktadır. Köy ve kasaba insanının anlatıldığı yukarıda saydığımız diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da yoksulluk ve ezilmişlik ile bu koşulların ortaya çıkardığı kurnaz, yeri geldiğinde kıyıcı insan ön plandadır: “*Bu dünyada gücün yetmedi mi, şamarı yersin!.. Arkanda yiğit baban, yetişmiş dayın, emmin yoksa, her geçen seni döver!.. - Elini yanağından geçirerek ağzının ucundaki kurnaz gülümsemeyi sakladı*”(Tahir, 1992a, s. 13).

“Devlet Ana” romanı yukarıda belirtilen okuma önerisinin en sonunda düşünülmüştür. Bunun temel nedeni yazarın roman ile ortaya koymak istediği düşüncedir. “Devlet Ana” dışındaki Kemal Tahir romanlarında hâkim anlatı bozgun ve çözülmüştür. Siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulların yansımaları romanların temelini oluşturmaktadır. Bu durum “Devlet Ana” romanında farklılaşır. Kemal Tahir, toplumsal çözüme ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunlara çözüm arayışında tarihe, Anadolu insanının tarihsel birikimine yönelmiş ve bu yöneliş diğer romanlarından farklı bir yapı ve dil oluşumuna yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunu merkeze alan roman dönemin çağdaşlaşma, modernleşme ve batılılaşma ile feodalite, Osmanlılık, ATÜT gibi düşünsel tartışmalarına bir cevap niteliğindedir. Ayrıca Kemal Tahir, Anadolu coğrafyasında Bizans, Anadolu Selçuklu ve Moğol siyasal düzenlerinin çözümlüşünden sonra bir toplumsal düzenin kurulma imkânlarını, insan gücünü ve bunun devlet ile ilişkisini bu roman ile tartışmaya açmaktadır. Yazar devlet ve toplum ilişkisini doğu-batı farkı ve çatışmasını merkeze alarak irdelemekte, Anadolu coğrafyasında devlet ile toplumsal düzen arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır:

Eskilerde bataklık yokmuş, imparatorumuz güçlüyken... Konya Sultanının gücü yettiğinde de Porsuk, Sakarya böyle akamazmış başıboş... Bakımsızlıktan kudurmuş sular... Tarlaları, otlakları basmış... Babam rahmetli derdi ki, «Üç kez yatak değiştirdi Sakarya ırmağı derdi, «Üç kez, hisarları kuruda koyup savunsuz bıraktı. Türk’ün, Moğol’un sürüp gelmesi bundan» derdi rahmetli... Yolları yutmuş bataklık... Kervan işlemez olmuş. Babam rahmetli, «Buraların yoksulluğu bundan» derdi, «yoksulluk, yıkılsın gitsin, dersen kayzerimizin, ya da Konya sultanının, güçlü olmasına dua edeceksin» derdi. (Tahir, 1971, s. 29–30)

Sonuç

Kemal Tahir’in roman anlayışı ile belirtilmesi gereken ilk nokta yazar için romanın bir düşünme, konuşma ve tartışma aracı olmasıdır. Bu durum Kemal Tahir romancılığını zayıflatan değil güçlendiren bir unsurdur. En önemli örneğini ise oluşturduğu roman dili ile göstermektedir. Yazar döneminin tartışmalarına romanları aracılığıyla katılmış

bu çerçevede Türkiye'nin toplumsal tarihine ve modernleşme sürecine yönelmiş, bu sürecin gerilim, çatışma ve sorun alanlarını roman dili ve tekniği ile tartışmıştır. Yazarın bu çabası ve bu çabanın ortaya çıkardığı roman anlayışı Kemal Tahir romanlarının birbirleri ile bağlantılı bütünlüklü bir yapı içerisinde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uzun hikâyelerden oluşan “Göl İnsanları” kitabı ile “Devlet Ana” romanı dışarda tutulduğunda Kemal Tahir'in romanları ile 1890-1945 Türkiye'sini modernleşme süreci çerçevesinde gerilimler, çatışmalar, sorun alanları ve tartışmalarla birlikte bütünlüklü bir biçimde ele aldığı görülmektedir. Nitekim yazarın kendisinin ifadelerinde de bu duruma yer verilir: “*Hayatım boyunca bir sistem dâhilinde düşünmeye alıştım. Sitemden ayrılmadım. Yazdıklarım bir rastlantının sonucunda değil, sistemli düşüncenin sonucunda bulunmuştur*” (Çobanoğlu, 2003, s. 361). Yazar ele aldığı konuları inceleme ve aktarma ile ilgili olarak romancı olmanın gücüne inanmaktadır:

Romancı, kendine göre dünya görüşü olan adamdır. Yani dünya görüşünü tanımlayan, tutarlı, sistem sahibi olmak zorunda romancı. Belgeler gibi, o belgeleri oluşturan tarihsel koşulları da tarihsel kişileri de kendi tanımlayıcı, tutarlı sistemi içinde yeniden değerlendirmek zorunludur. Bunu yapamayan adam, zaten orta halli bir romancı bile olamaz. **Belgeler, romancının romancılık gücüyle anlam kazanır.**

Yazarın romanlarında kişisel ve toplumsal dram güçlü bir biçimde verilirken bu drama yol açan toplumsal, siyasal ve ekonomik faktörler romanlarının arka planına yerleştirilmiştir.

Dönemin roman başta olmak üzere birçok sanat dalında sanatçıların eserleri ile düşünsel ve siyasal tartışmalara katkı yaptıkları görülmektedir. Kemal Tahir'in farkı romanlarının bütünselliği ve birbirleri ile bağlantısıdır. Farklı dönemler, mekânlar kullanılsa da yazar romanlarını, kendisinin de ifade ettiği bir sistem dâhilinde (Çobanoğlu, 2003, s. 361), ortak bir amaç doğrultusunda birbirleri ile bağlantılı biçimde yazmış ve böylece nehir roman, dizi ya da seri olarak adlandırılan bir yapı ortaya çıkmıştır. Birçok isim tarafından vurgulandığı gibi bu anlayışla yazdığı romanları ile Kemal Tahir gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde, yaşadığı toplumu anlama ve anlatma, Kurtuluş Kayalı'nın anlamlı başlığı ile “*Türkiye'nin Ruhunu Aramak*” (Kayalı, 2010) amacındadır.

Kemal Tahir romanlarının birbirleri ile bağlantılı yapısı yazarın romanları üzerine yapılan çalışmalarda çeşitli sınıflamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sınıflamalar incelendiğinde yazarın romanlarının köy romanları ve kent/şehir romanları olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Ancak bu sınıflama yazarın romanlarını doğru bir şekilde değerlendirmeyi sınırlandırmakta hatta engellemektedir. Kemal Tahir romanları bütünsel bir yapıya sahiptir ve köy-kent olarak ayrı ayrı değil bir bütün olarak ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca köy romanları Türkiye'de düşünsel olarak da edebi olarak da belirli bir dönemin ürünüdür ve köye ilişkin sınırlı bir yapıya sahiplerdir. Bu nedenle de güncel kalmaları mümkün

olmamıştır. Oysa Kemal Tahir romanlarına yönelik ilgi devam etmektedir. Bu ilginin nedeni romanlarının köy ile sınırlı kalmaması, köye ve köylüye ilişkin tarihsel ve bütünsel bir bakış açısını yakalamış olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında “kent romanları” kavramı da sorunludur. Kavram kente ait anlatılara işaret etmektedir. Ancak Kemal Tahir romanları böyle bir anlatıya sahip değildir. Kemal Tahir bu romanlarda da geniş bir bakış açısıyla yaşanan ortak sorunların toplumun farklı kesimlerinde yansımalarına odaklanmakta ve bu kesimler arasında ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla bu romanların kente hapsedilmesi mümkün değildir. Bu romanlar da hem köy hem kent Türkiye’nin tarihsel süreci içerisinde bütün bir biçimde yer almakta ve Türkiye’nin modernleşme sürecinde yaşanan gerilimler, çatışmalar ve sorun alanların ve bunların toplumun farklı sınıf ve çevrelerine yansımaları ortaya konulmaktadır.

Karakter devamlılığı da köy ile kent arasında bağ kurmaktadır. Bürokrat ve aydın zümre köy romanları olarak nitelenen romanlarda da yer almaktadır. Bu durumun örneklerinden biri “Yediçınar Yaylası”, “Köyün Kamburu” ve “Büyük Mal” romanlarında önemli bir karakter olarak öne çıkan İttihatçı dava vekili Cevdet Bey’dir. Taşradaki aydın ve bürokrati temsil eden bu karakterin dramına “Esir Şehrin Mahpusu” romanında da değinilmektedir (Tahir, 1999, s. 200). Bu ve benzeri örnekler her iki dizi arasındaki bağlantıyı göstermektedir. İki dizi arasındaki bağın en önemli romanını ise, Hulusi Dosdoğru’nun da belirttiği gibi, “Bozkırdaki Çekirdek” romanı oluşturmaktadır. Yapılan köy-kent ayrımının dışında yazarın romanlarını bütünselliğinden kopan bir diğer yaklaşım “Rahmet Yolları Kesti”, “Bozkırdaki Çekirdek” ve “Devlet Ana” romanlarının ayrı değerlendirilmesidir. Oysa gerek “Rahmet Yolları Kesti” gerekse “Bozkırdaki Çekirdek” Kemal Tahir’in bütünsel olarak ortaya koyduğu bağlamın dışında değildir. “Devlet Ana” ise Kemal Tahir romanlarının merkezinde yer alan toplumsal çözülme ve bunun ortaya çıkardığı sorunlara ilişkin yazarın Anadolu coğrafyasının tarihsel birikimine yönelmesinin sonucudur.

Bir başka sorunlu yaklaşım da özellikle son dönemde “İstanbul Üçlemesi” ve “Çorum Üçlemesi” biçiminde bağımsız olarak yapılan sınıflamalardır. “Çorum Üçlemesi” olarak adlandırılan “Yediçınar Yaylası”, “Köyün Kamburu” ve “Büyük Mal” romanları kendi içinde bir devamlılığa sahiptir ve bu nedenle birbirinin devamı olarak okunması mümkündür. Ancak devamında yapılacak okumalar ile bu romanlardaki amaç ortaya konulabilmektedir. “İstanbul Üçlemesi” ya da “Esir Şehir Üçlemesi” adlandırılan “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu” ve “Yol Ayrımı” romanlarında durum daha farklıdır. Bu romanlara dönük bir okumada “Esir Şehrin İnsanları” romanından önce “Yorgun Savaşçı” ve “Yol Ayrımı”ndan önce “Kurt Kanunu” romanlarının okunması gerek karakter gerekse olay örgüsü anlamında devamlılığı sağlayabilir. Ayrıca bu romanların zeminini yazarın ölümünden sonra yayınlanan “Bir Mülkiyet Kalesi” romanı oluşturmaktadır. Üçleme olarak anılan bu romanların doğru

değerlendirilmesi ancak Kemal Tahir romanlarına ilişkin bütünlüklü bir okuma ile mümkündür. Romanlarının, yazarın bütüncü perspektifine bağlı olarak bütün içerisine yerleştirilerek okunması daha doğru ve anlamlı olacaktır.

Bütünsel bir okumaya, Kemal Tahir'in Anadolu coğrafyasında, batı toplumlarından farklı olarak, devletin konumu ve işlevine verdiği önem nedeniyle, modernleşme sürecinin aktörleri olan sivil-asker bürokratlar ile aydınların merkezdeki karakterler olduğu ve bu süreçte yaşanan çatışma ve gerilimler ile sorun alanlarına devlet düzeyinde odaklanıldığı romanlar ile başlamak gerekir. Böyle bir okumanın başlangıç romanı ise “Bir Mülkiyet Kalesi”dir. Bu romanı takiben “Yorgun Savaşçı”, “Esir Şehrin İnsanları”, “Esir Şehrin Mahpusu”, “Kurt Kanunu”, “Yol Ayrımı” ve “Bozkırdaki Çekirdek” sırası ile yapılacak bir okuma yazarın modernleşme sürecini devlet düzeyinde nasıl ele aldığını gösterecektir. Böyle bir okumanın taşraya yansımaları, dönemsel karşılığı göz önünde bulundurulduğunda, “Yediçınar Yaylası”, “Köyün Kamburu”, “Büyük Mal”, “Rahmet Yolları Kesti”, “Sağırdere”, “Körduman” ve “Kelleci Memet” sırasında bir okuma olacaktır. Kemal Tahir bu on dört romanı ile döneminin tartışmalarına katılmış ve tespit ettiği sorunları romancı kimliği, roman tekniği ve roman dili ile ortaya koymuştur.

“Devlet Ana” yazarın on dört romanında ortaya koyduğu toplumsal çözülmeye karşı arayıştır. Bu nedenle tüm bu romanların sonunda okunması romanı anlaşılır kılacaktır. Kemal Tahir, sorunların çözümünü Türk toplumunun tarihsel birikiminde aramış ve bu arayış “Devlet Ana” romanı ile sonuçlanmıştır. Kemal Tahir'in tüm romanlarını olduğu gibi bu romanı da dönemin düşünsel tartışmalarını göz önünde bulundurarak okumak gerekmektedir. Yazarın romanları dönemin tartışmalarına bir cevap ve katkıdır. Yazarın kendi ifadesi ile “*hiçbir gerçek sanatçı gününü yazmamazlık edemez. Buradaki fark günün meselelerine doğru yanaşabilme farkıdır*” (İleri, 1973, s. 25)

“Göl İnsanları” adı ile kitaplaştırılan hikâyeler Kemal Tahir romancılığının habercisidir. Bu kitaptaki “Çoban Ali”, “Gelin Kadın Oyunu” ve Arabacı'da köy ve köylü modernleşme sürecinde, devlet-toplum ilişkisinde yaşanan değişim ile birlikte klasik hikâye boyutunu aşan kurgularla verilmektedir. Tahir Alangu bu hikâyelerin farkını gerçekçiliği olarak belir:

“Göl İnsanları”ndaki kişilerin hepsi köylüdür. Kitaptaki dört büyük hikâye, kişileri yönünden bir çekicilik veren şey, buradaki köylü tiplerinin, bizdeki magazin edebiyatının bol bol kullandığı klişe olmuş tiplerden çok başka niteliklerle belirlenmiş olmalarıdır. Bu soy klişeleşmiş köylü tiplerinin roman, hikâye, karikatür, mizah edebiyatı, nihayet tiyatro ve yerli filmlerimizdeki, muhtar, köy imamı, hovarda ağa-zade, çeşme başında gelin gibi örnekleri yerine, onun hikâyelerinde, gerçekten gelen kişiler yer almaktadır. (Alangu, 1965, s. 450)

Kitabın 1969 yılında yapılan baskısına eklenen dört hikâyeden özellikle “Kondurma Siyaseti” bir bürokrasi eleştirisi olarak Türk modernleşmesi ile ilişkili okunabilir.

Kemal Tahir, romanları ile bütünsel bir tarihsel izlek oluşturmuştur. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşananları, ortaya çıkan sorunları, bu sürecin farklı çevrelerdeki sınıf, zümre ve kişiler üzerindeki etkilerini tarihsel bir perspektifle dramlaştırmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazarlık Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarımı: M.G.A., İ.C.; Veri Analizi /Yorumlama: M.G.A., İ.C.; Yazı Taslağı: M.G.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: İ.C.; Son Onay ve Sorumluluk: M.G.A., İ.C.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: M.G.A., İ.C.; Data Analysis/Interpretation: M.G.A., İ.C.; Drafting Manuscript: M.G.A.; Critical Revision of Manuscript: İ.C.; Final Approval and Accountability: M.G.A., İ.C.

Conflict of Interest: The authors declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Alangu, T. (1964, 13 Aralık). Kemal Tahir'in gerçek anlayışı ve son romanı. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman* (c. 3). İstanbul Matbaası.
- Andaç, F. (2011). *Romanda ve öyküde gerçeklik arayışları*. Varlık Yayınları.
- Avcı, M. G. (2021). Kemal Tahir'in Çorum üçlemesinde taşranın siyaset ile ilişki kurma biçimi. *Journal of Emerging Economies And Policy*, 6(1), 31-41.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir'in sohbetleri*. Emre Yayınları.
- Çelik, N. (1975). Hesap defteri. *Türkiye Defteri*, 15, 263-281.
- Çobanoğlu, M. (2003). Kemal Tahir'in düşüncesi, son akşamı ve vasiyeti. E. Eğribel & U. Özcan (Ed.), *Kemal Tahir'in 30. yıldönümü anısına* içinde (s. 340-369). Kızılelma Yayıncılık.
- Divitçioğlu, S. (2010). *Asya tipi üretim tarzı ve Osmanlı toplumu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dosdoğru, H. (1974). *Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir*. Tel Yayınları.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Erinç, O. (1968, 30 Haziran). Yunus Nadi armağanını kazanan Kemal Tahir ile bir görüşme. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1-7.
- Güneri, F. (1974). Eşkıyalık üzerine. *Türkiye Defteri*, 4, 1-6.
- İleri, S. (1973). Kemal Tahir'le konuşma. *Yeni Dergi*, 19-25.
- Kabaklı, A. (1971). *Türk Edebiyatı* (c. 3). Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kayalı, K. (2003). Kemal Tahir'de köy ve köylülük. E. Eğribel & U. Özcan (Ed.), *Kemal Tahir'in 30. Ölüm yıldönümü anısına* içinde (s. 41-52). Kızılelma Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2010). *Bir Kemal Tahir kitabı Türkiye'nin ruhunu aramak*. İthaki yayınları.
- Kudret, C. (1990). *Türk Edebiyatında hikâye ve roman 3* (c. 3). İnkılap Kitabevi.
- Kurdakul, Ş. (1992). *Çağdaş Türk Edebiyatı 4*. Bilgi Yayınevi.
- Kutlu, P. (1975). Semiha Tahir Eşini Anlatıyor. *Yeni Ortam*.
- Mutluay, R. (1973). *100 soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)*. Gerçek Yayınları.

- Nureddin, V. (1975). *Bu dünyadan Nâzım geçti*. Cem Yayınevi.
- Tahir, K. (1968). Soruşturma. *Ulusal Sinema*.
- Tahir, K. (1971). *Devlet ana (c. 1)*. Bilgi Yayınevi.
- Tahir, K. (1973). *Yorgun savaşçı*. Bilgi Yayınevi.
- Tahir, K. (1990). *Notlar/sanat edebiyat 4*. Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1992a). *Kelleci Memet*. Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1992b). *Rahmet yolları kesti*. Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1995a). *Körduman*. Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1995b). *Sağırdere*. Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1999). *Esir şehrin mahpusu*. Adam Yayınları.
- Yalçın, M. (Ed.). (2010). Kemal Tahir. *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*.